

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Speciace a její mechanismy

S využitím přednášek doc. RNDr. Martina Reicharda, Ph.D. a prof. RNDr. Miloše Macholána, CSc.

Druh

- Základní jednotka (species)
- druhy nejsou neměnné, neustále se mění (diverzifikace), vznikají nové (speciace) a zanikají (extinkce)
- druhy tedy existují určitou dobu a mohou z nich vznikat jiné druhy

Sitta europea

X

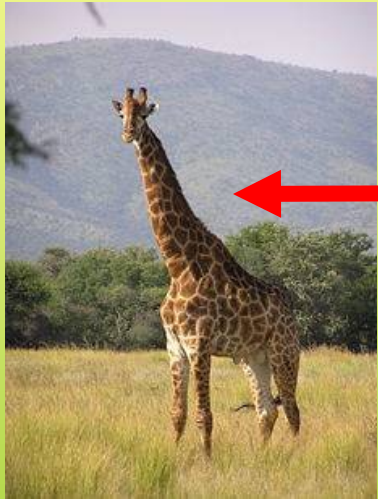

Certhia familiaris

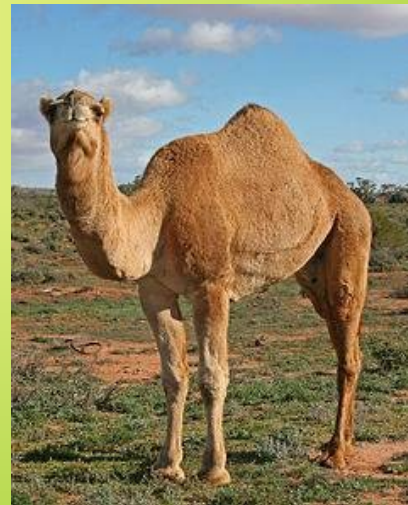
„*Sithia hybrida*“

Aristoteles: „je možné jakékoliv křížení“

×

×

×

TABLE 7.1 *Twenty-two species concepts and standardized abbreviations*

1. Agamospecies (ASC)	14. Morphological (MSC)
2. Biological (BSC)	15. Non-dimensional (NDSC)
3. Cohesion (CSC)	16. Phenetic (PhSC)
4. Cladistic (CISC)	17. Phylogenetic (PSC)
5. Composite (CpSC)	a. Diagnosable Version (PSC ₁)
6. Ecological (EcSC)	b. Monophyly Version (PSC ₂)
7. Evolutionarily Significant Unit (ESU)	c. Diagnosable and Monophyly Version (PSC ₃)
8. Evolutionary (ESC)	18. Polythetic (PtSC)
9. Genealogical Concordance (GCC)	19. Recognition (RSC)
10. Genetic (GSC)	20. Reproductive Competition (RCC)
11. Genotypic Cluster Definition (GCD)	21. Successional (SSC)
12. Hennigian (HSC)	22. Taxonomic (TSC)
13. Internodal (ISC)	

Source: Mayden 1998.

Koncept biologického druhu

- **E. Mayr**
- skupina jedinců, kteří jsou skutečně nebo potenciálně reprodukčně izolováni od ostatních takových skupin
  - Izolace prezygotická
  - Izolace postzygotická
- **Problémy:**
  - jak ho aplikovat na organizmy známé z fosilií
  - jak ho aplikovat na klonální organizmy (každý jedinec druhem?)

Koncept morfologického druhu

- skupina jedinců, kteří jsou morfologicky **odlišitelní** od jiných takových skupin
- Výhoda:
  - Aplikovatelné na fosilní materiál
- Problémy:
  - polytypické druhy (1 pohlaví se může vyskytovat ve 2 či více morfologických formách)

Další koncepty

- Evoluční koncept druhu
  - druh = nezávislá evoluční linie
- Fylogenetický koncept druhu
  - skupina jedinců, kde všichni sdílí **apomorfní** (=odvozený) **znak**, který není přítomen u jejich předků či u příbuzných druhů
  - apomorfní znak může být morfologický i genetický (unikátní sekvence)

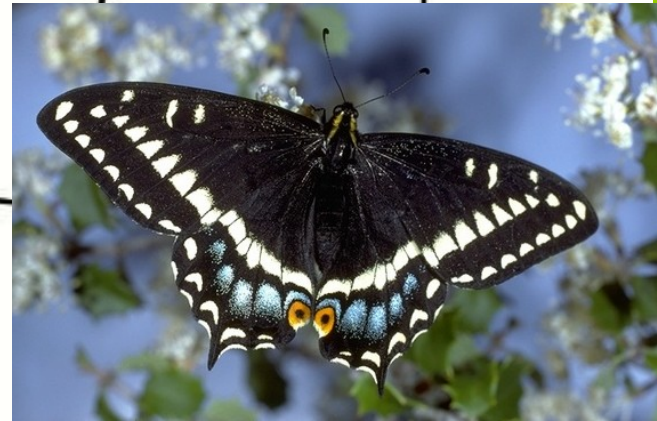
Jednotky nižší než druh

- pro potřebu odlišení skupiny populací v rámci 1 druhu od jiné skupiny populací téhož druhu
- **Poddruh** (taxnomická jednotka)
- **Variety, morfy, ekotypy** (netaxonomické jednotky): liší se například určitými adaptacemi na svá specifická stanoviště, ale nejsou reprodukčně izolovány (spíše v botanice)

Geographic Distribution of *Papilio indra* Races

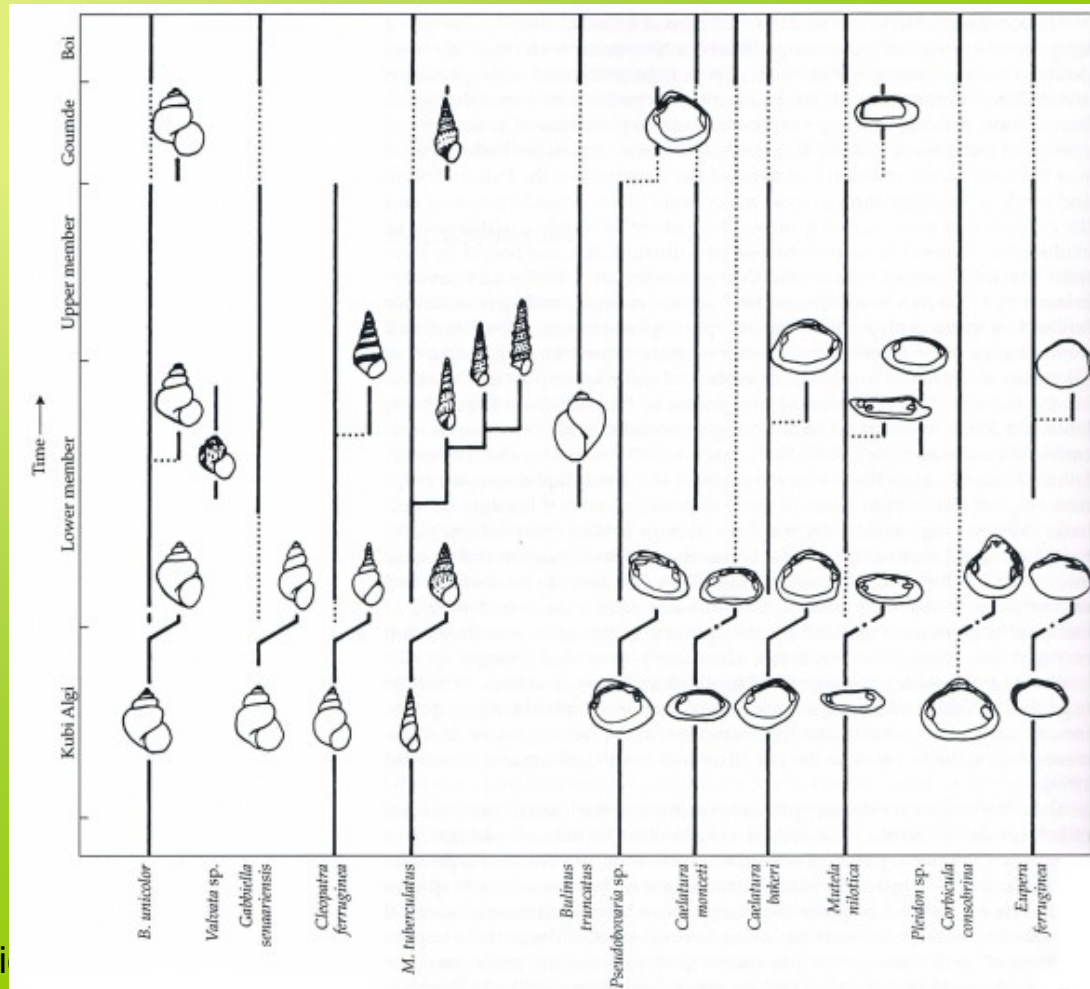

- *Papilio indra indra*
- *P. i. fordii*
- *P. i. pergamus*
- *P. i. phyllisae*
- *P. i. pananintensis*
- *P. i. nevadensis*
- *P. i. martini*
- *P. i. minori*
- *P. i. kaibabensis*
- *P. i. shastensis*
- *P. i. pygmaeus*
- *P. i. calcicola*
- undescribed race

Evolve

- Dlouhodobý proces vzniku a diverzifikace živých organismů
- **Makroevoluce**
  - nad úrovní druhu
- **Mikroevoluce**
  - pod úrovní druhu
- Přerušovaná rovnováha (punctuated equilibrium)

Speciace obecně

- Vznik druhů
  - **Štěpná speciace** - vznik druhů štěpením původního (mateřského) druhu na dva nové, dceřinné
  - **Fyletická speciace** - proces, kdy se 1 druh (mateřský) v průběhu času transformuje na druh odlišný

Mechanismy důležité pro speciaci

- Mutace [mutation]
- Genetický drift [genetic drift]
- Přírodní výběr [natural selection]
- Tok genů [gene flow]
- Geografická variabilita

Mutace

- Čeleď *Vertiginidae*
  - rod *Vertigo* (vrkoč)
    - v naší fauně 9 druhů
    - 2 levotočivé a 7 pravotočivých
    - levotočivost/pravotočivost kóduje jeden gen

Foto: M. Horsák

Vertigo pusilla (vrkoč lesní)

Foto: M. Horsák

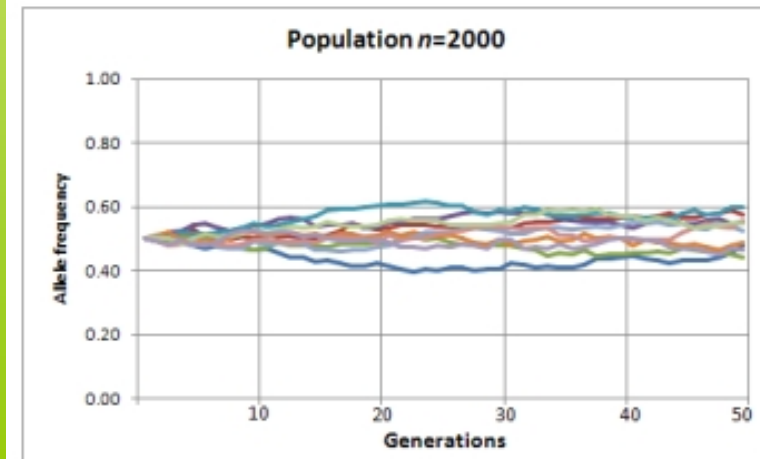
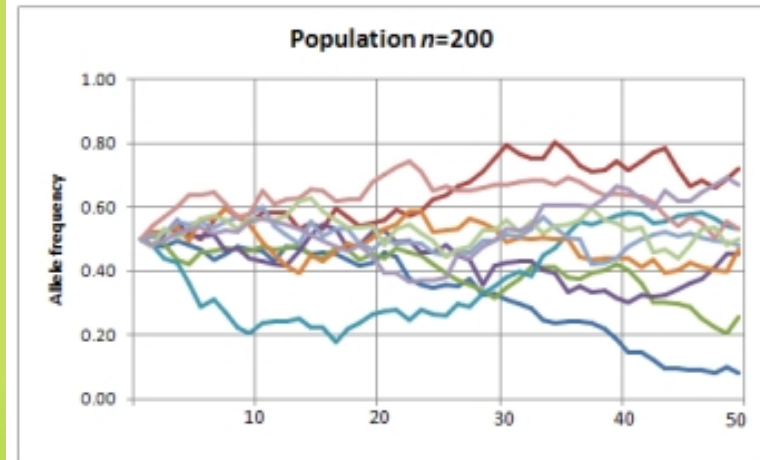
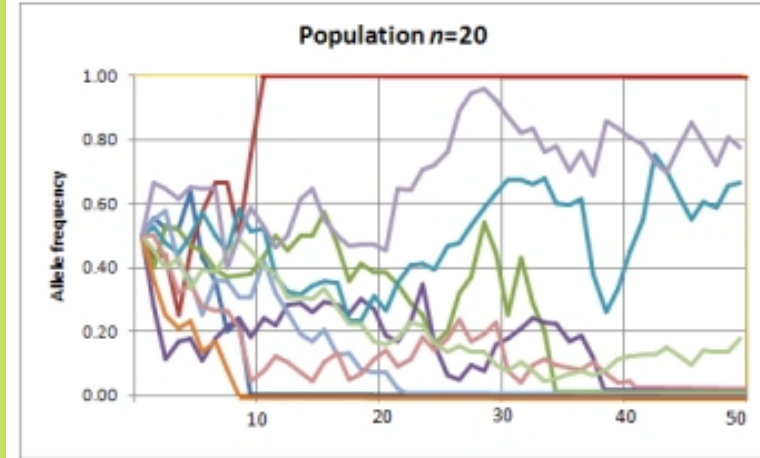
Vertigo pygmaea (vrkoč malinký)

Genetický drift

- jednotlivé geny se v populacích jedinců vyskytují v různých formách (alely), které vznikají mutacemi
- genetický drift = **náhodné změny v genetickém složení populací**
- vlivem těchto náhodných změn se 2 populace během několika generací mohou do jisté míry odlišit

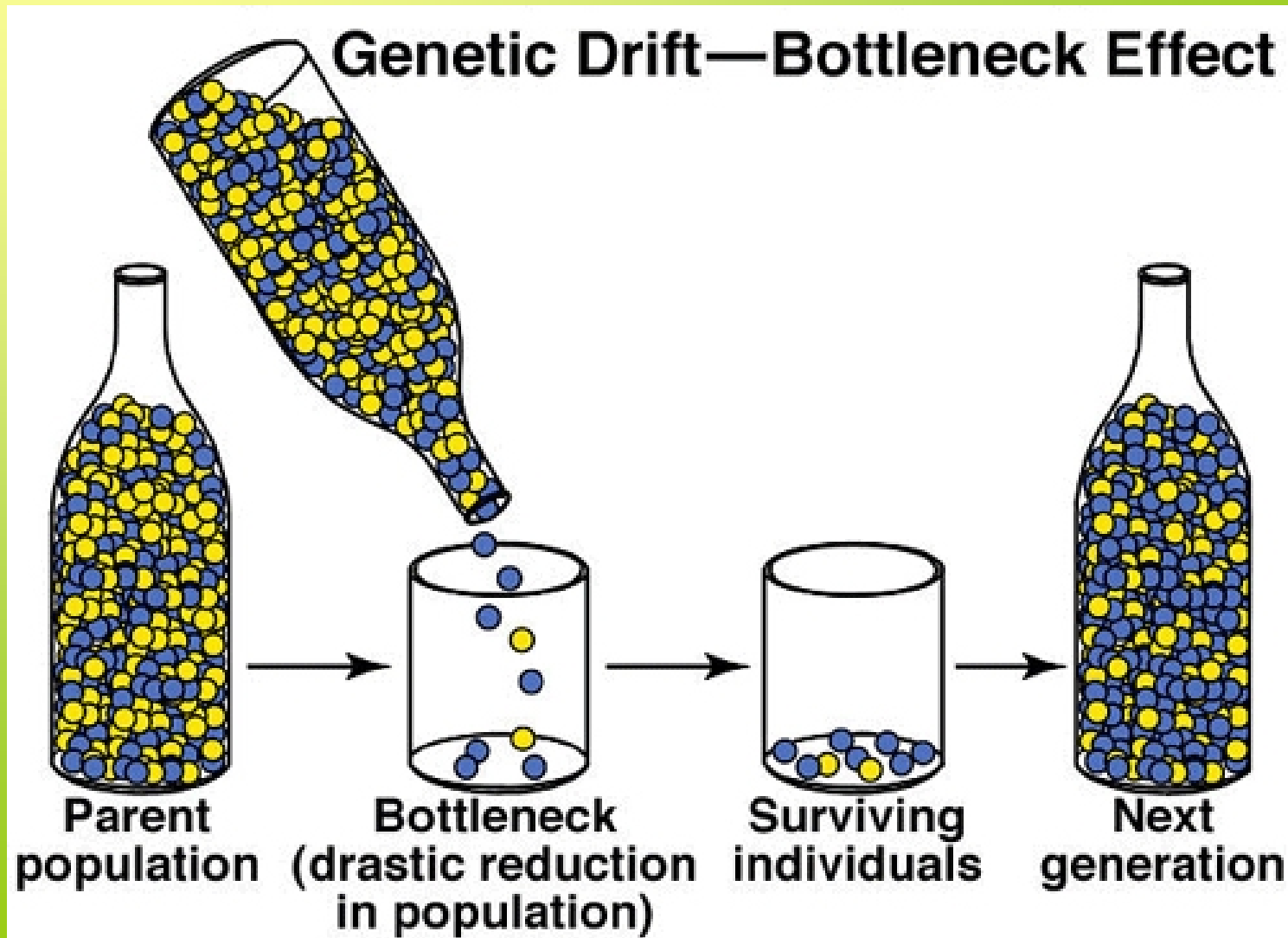
V populacích vlivem náhody kolísají frekvence alel. Čím menší je populace, tím rychleji se statisticky alela zafixuje, či lépe řečeno dosáhne 100%-ní nebo 0%-ní frekvence

Random sampling and genetic drift

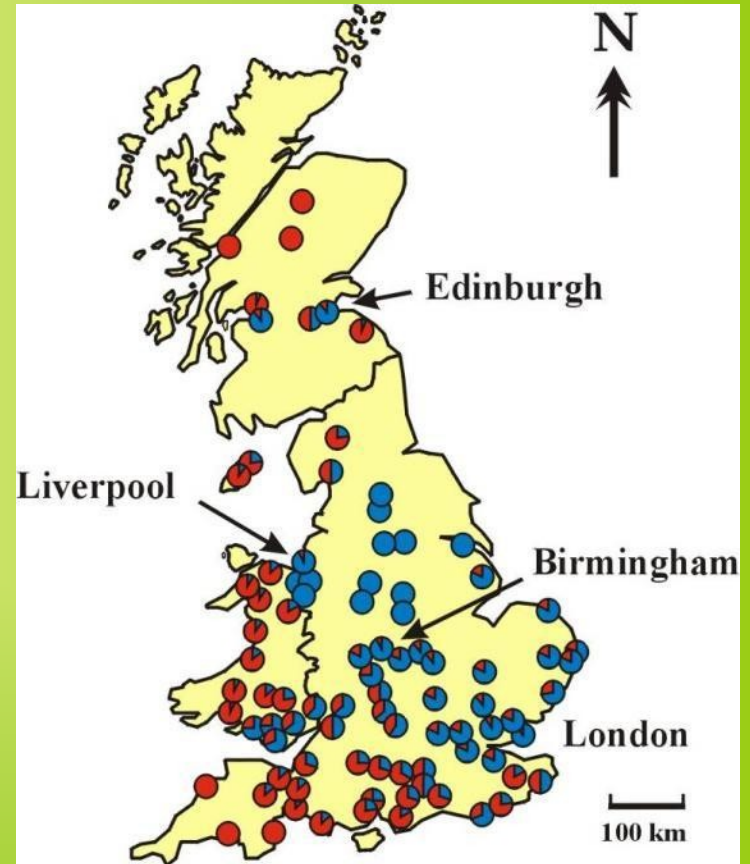
Bottle-neck effect

Přírodní výběr

- změna v populaci na základě reakce na působení podmínek prostředí (včetně mezi- a vnitrodruhové kompetice)
- některé alely genu (adaptace) zvyšují **pravděpodobnost přežití** (resp. **reprodukční úspěšnost**) svých nositelů a tím se v populaci šíří na úkor jiných alel
- pokud jsou dvě populace odděleny, tak na ně mohou působit různé selekční tlaky
- má vliv na speciaci u malých i velkých populací

Průmyslový melanismus *Biston betularia* (drsnokřídlec březový)

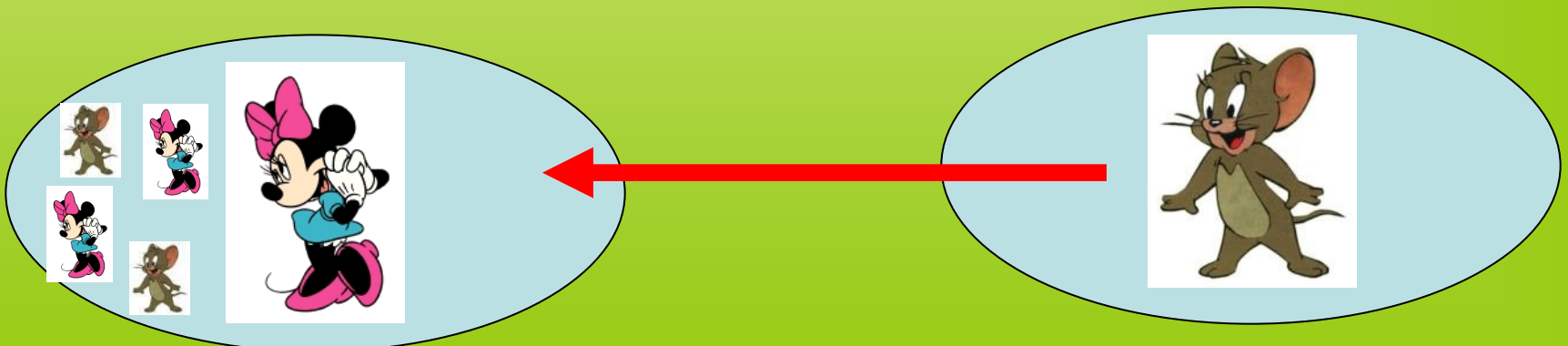

● „typica“

● „carbonaria“

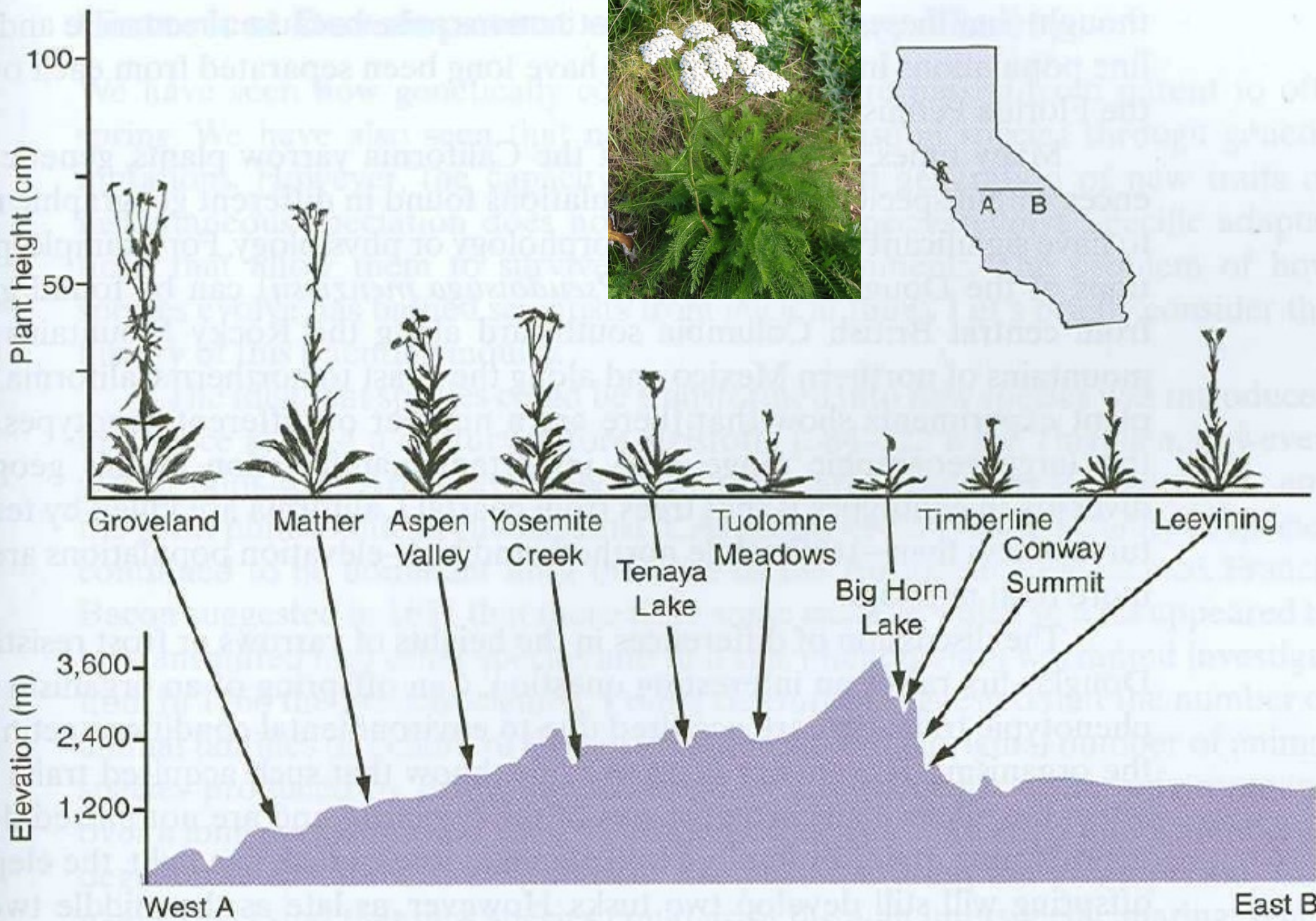
Tok genů

- paralela migrace jedinců mezi populacemi
- pokud se 2 populace rozrůzňují, ale někteří jedinci dokáží migrovat z 1 skupiny do jiné a úspěšně se tam rozmnožit, tak snižují genetické rozdíly mezi populacemi
- => zpomaluje speciaci

Geografická variabilita

- geografická izolace zmenšuje vliv toku genů a zvyšuje vliv gen. driftu a přírodního výběru (životní podmínky populací se liší)
- **klina** [cline] – postupná změna nějakého znaku podél gradientu prostředí
  - např. nadmořská výška, zem. šířka, ale používá se i pro gradienty teploty, vlhkosti atd. – viz také zoogeografická pravidla

Plant height (cm)

Elevation (m)

Groveland Mather Aspen Valley Yosemite Creek Tenaya Lake Tuolumne Meadows Big Horn Lake Timberline Conway Summit Leevining

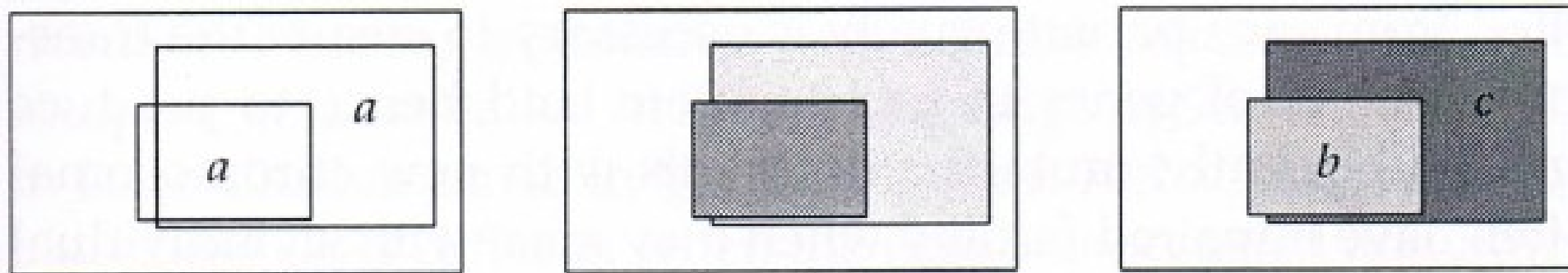
West A

East B

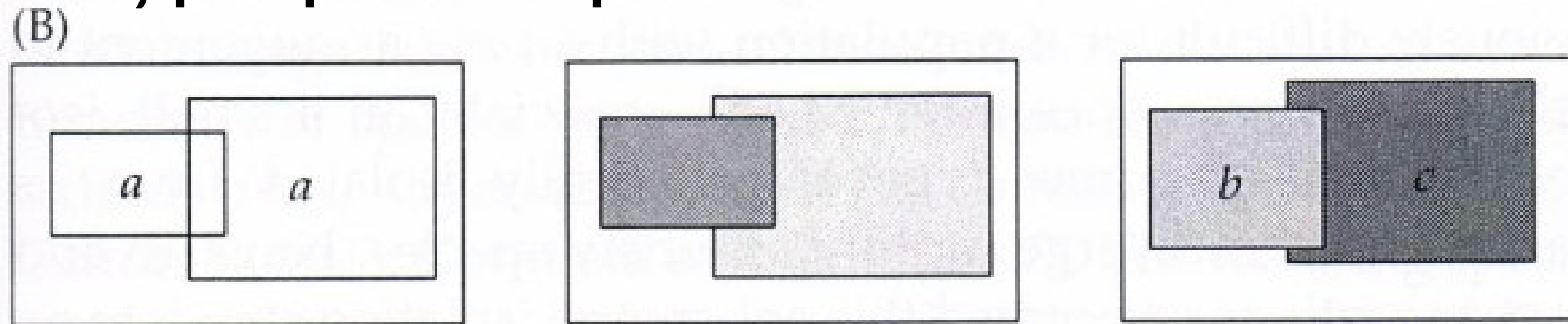
Typy speciace

- Allopatrická (geografická)
- Sympatrická
- Peripatrická
- Parapatrická
- Allo-parapatrická

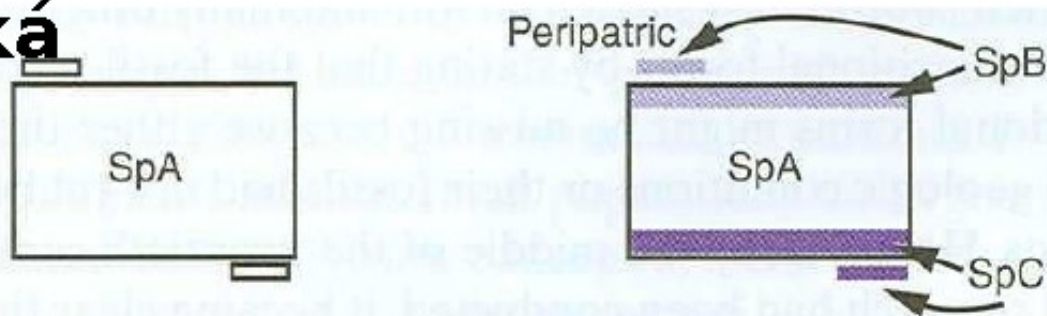
(A) a) sympatrická speciace

(B) b) parapatrická speciace

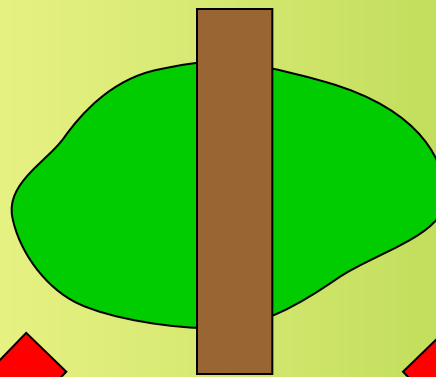
c) peripatrická

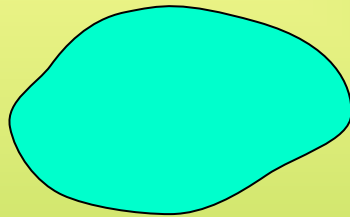

Allopatrická speciace

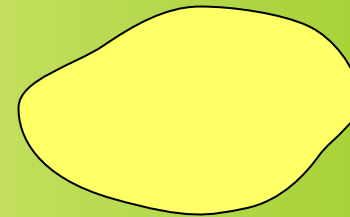
- Nejjednodušší
- Populace geograficky izolovány, tok genů zcela přerušen, následuje rozrůzňování populací
- Dva mechanismy:
  1. **Vikariace** – vznik bariéry mezi populacemi
  2. **Disperze** – osídlení nového území (překrošení bariéry) -> oddělení populací X už spíše peripatrická speciace
- Působí:
  - **Přírodní výběr (selekce)**
  - **Genetický drift**
  - **Mutace**

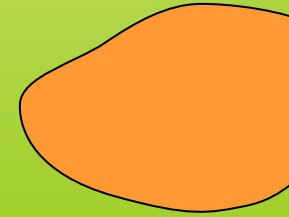
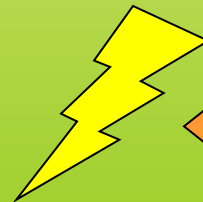
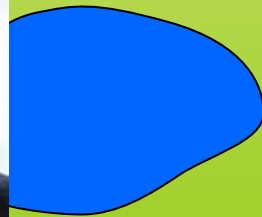
původní populace

geografická
bariéra

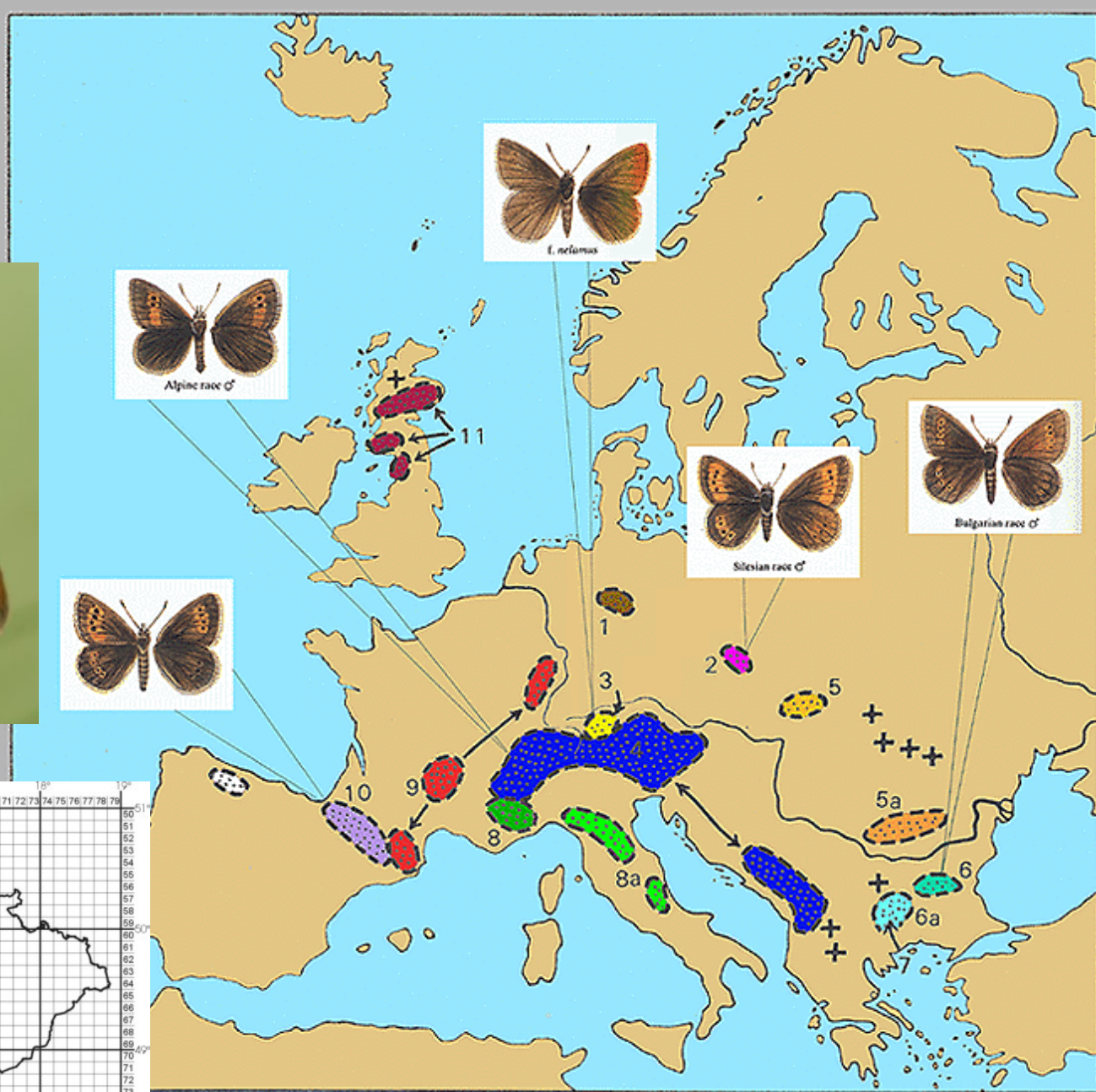
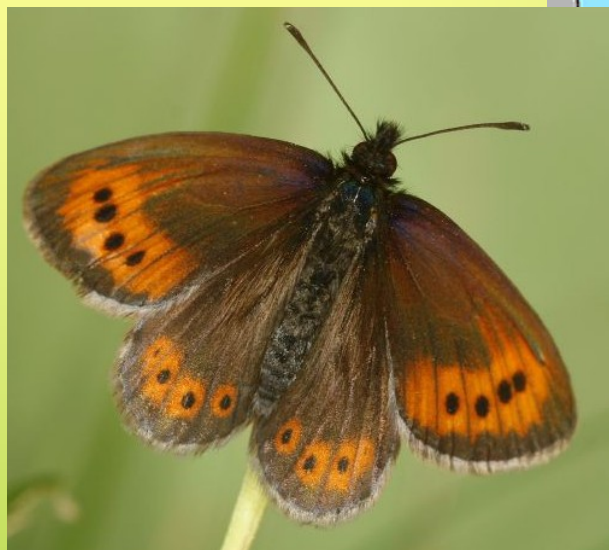

mutace
drift
selekce
⇒ divergence

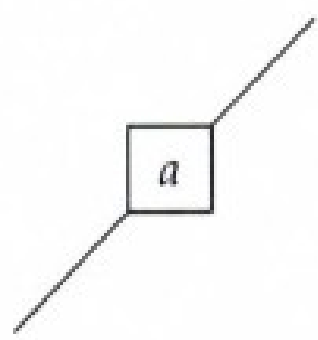
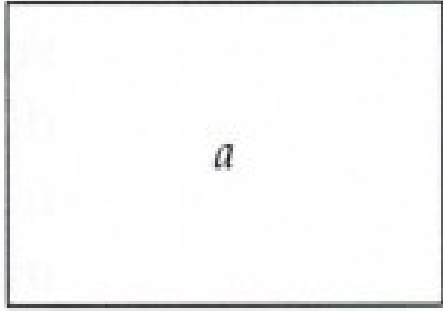

inkompatibilita!

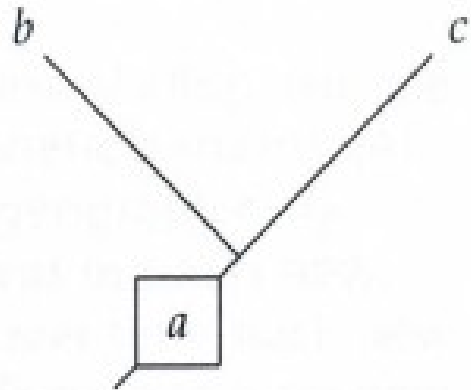
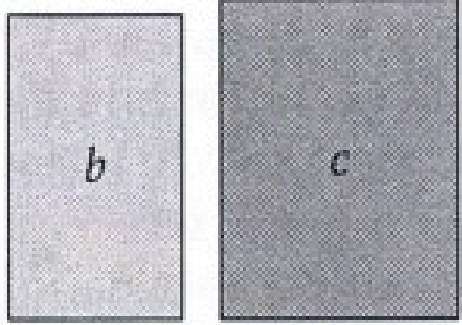
Allopatrická speciace
Erebia epiphora
(okáč horský)

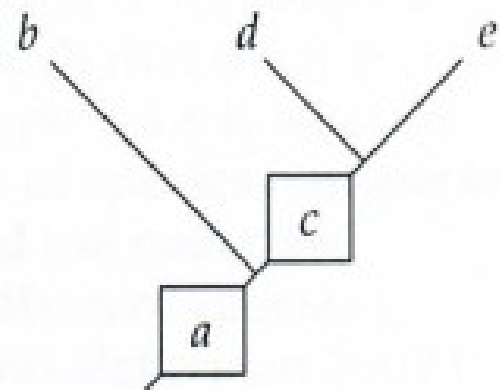
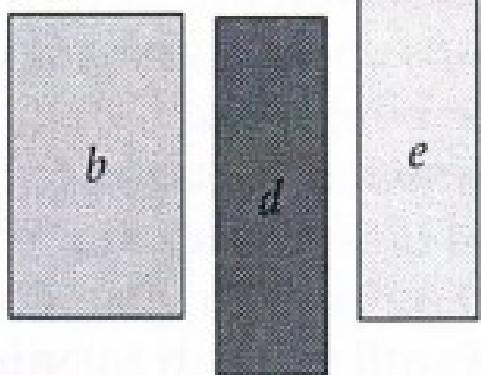
(A) **vikariance**

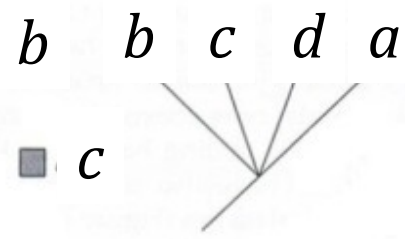
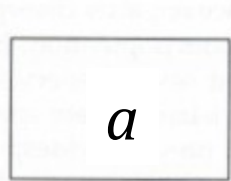
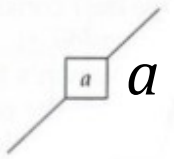
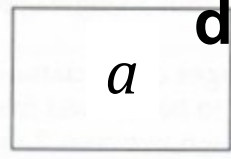
(B)

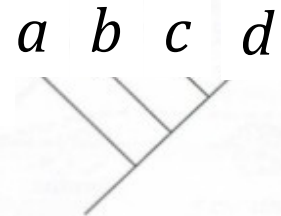
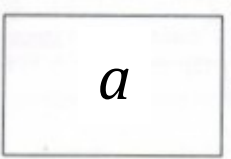
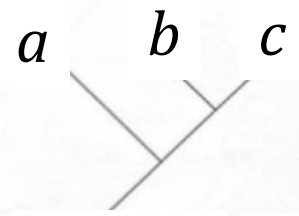
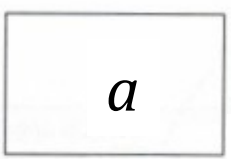
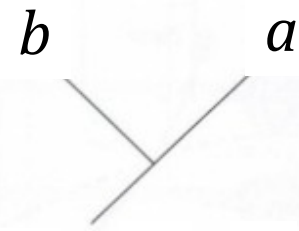
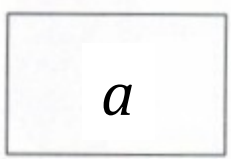
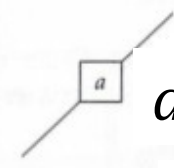
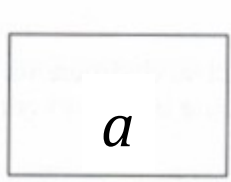
(C)

(A) **disperze**

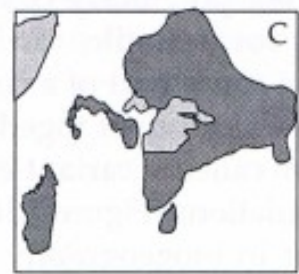
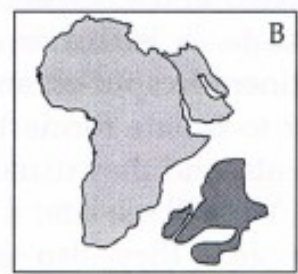
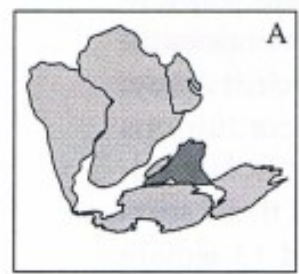
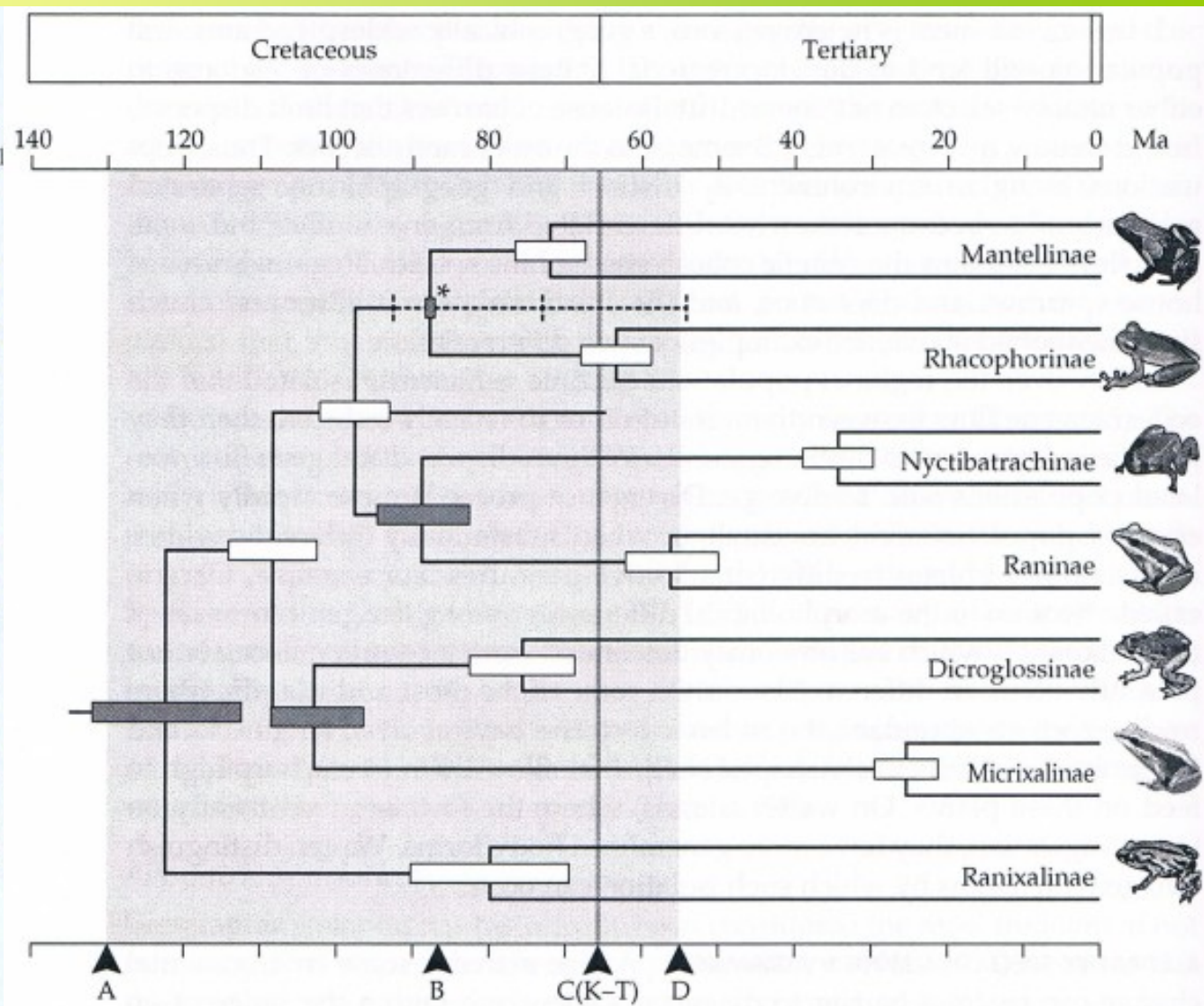

d

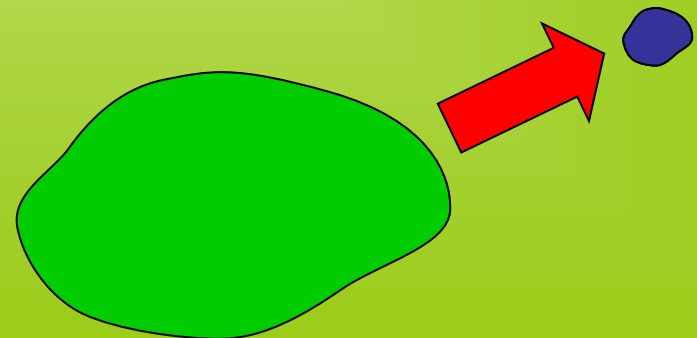
ob

Vikariace, Ranidae

Peripatrická speciace

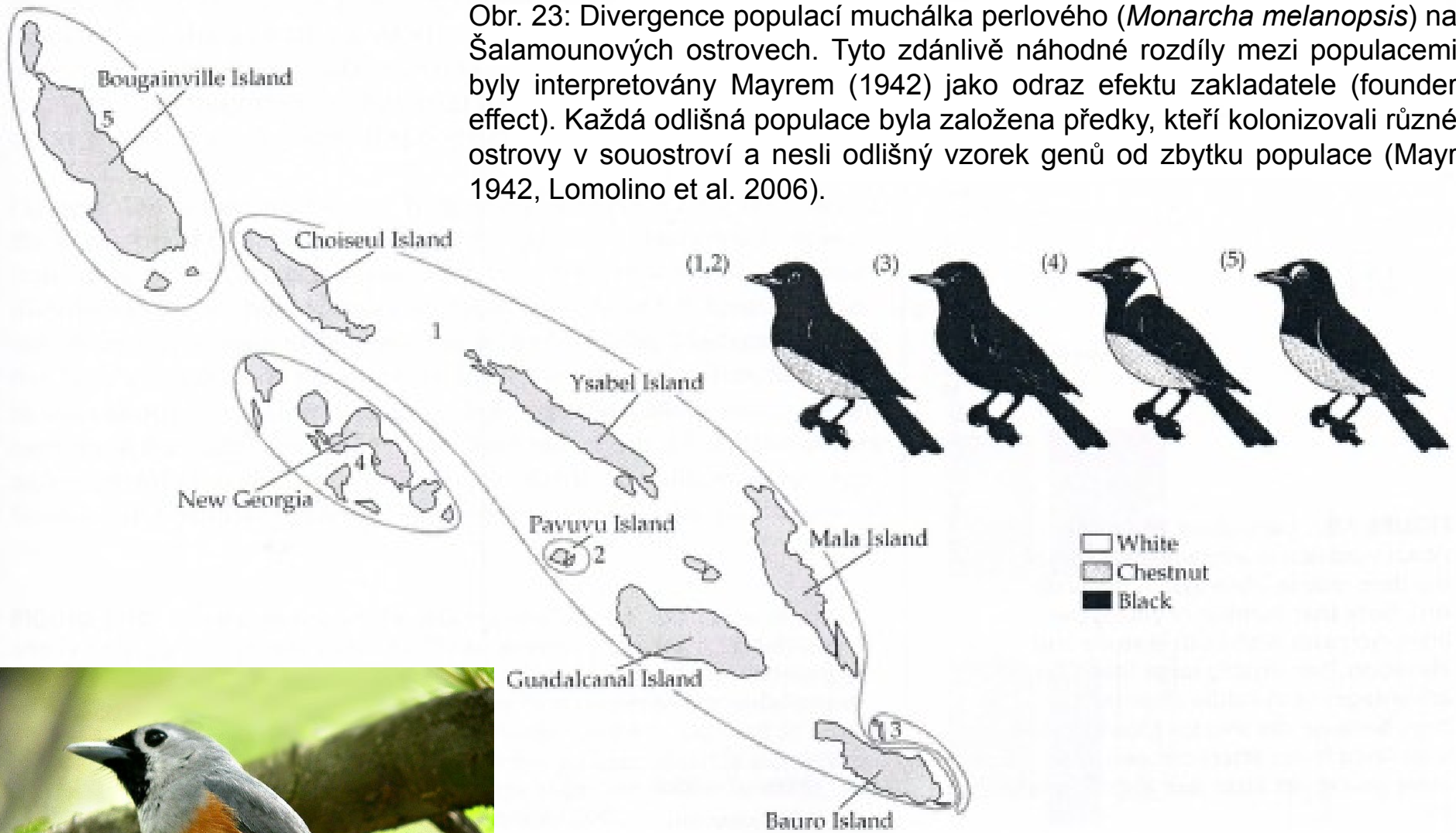
- **Efekt zakladatele** - ostrovní organismy, periferní izoláty
- Rozštěpení původního areálu druhu na více malých, izolovaných populací, které se velmi rychle mění. Vzniká tak z jednoho druhu více nových druhů.
- Uplatnění **adaptivní radiace**

Příklad – founder effect

- např. na malý ostrov se s několika imigranty dostane „náhodný“ vzorek alel, některé chybí, některé v původní populaci vzácné se mohou stát běžné atd. – **efekt zakladatele** [founder effect]

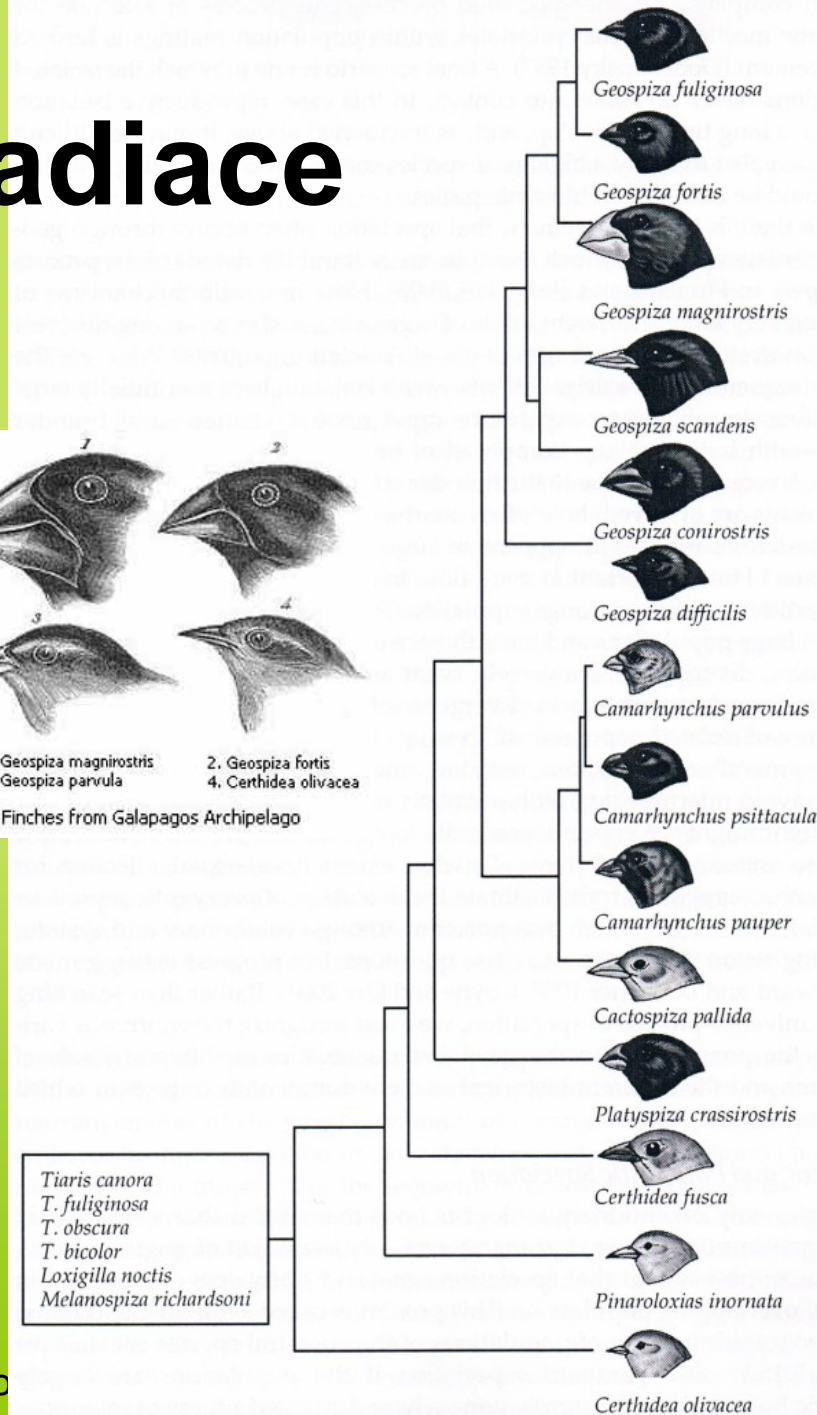
Obr. 23: Divergence populací muchálka perlového (*Monarcha melanopsis*) na Šalamounových ostrovech. Tyto zdánlivě náhodné rozdíly mezi populacemi byly interpretovány Mayrem (1942) jako odraz efektu zakladatele (founder effect). Každá odlišná populace byla založena předky, kteří kolonizovali různé ostrovy v souostroví a nesli odlišný vzorek genů od zbytku populace (Mayr 1942, Lomolino et al. 2006).

Adaptivní radiace

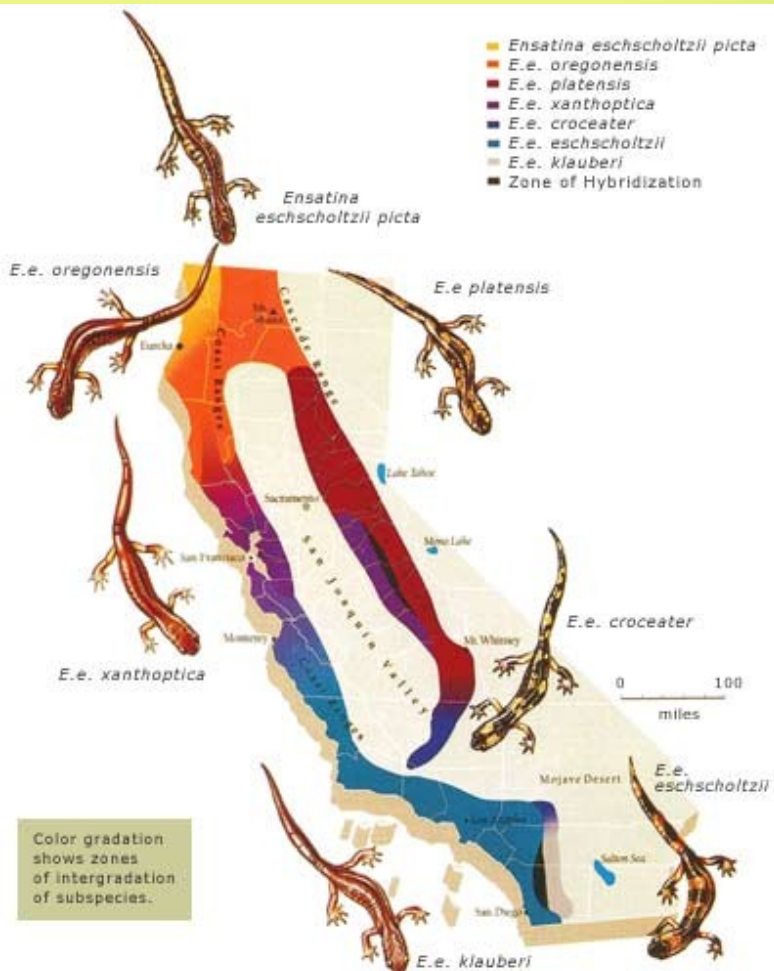
- pěnkavky na Galapágách (kolonizace)
- africké jezerní cichlidy (evoluční novinka)
- savci na počátku třetihor (uvolnění nik plazů)

Parapatrická speciace

- Typická pro druhy s velkým areálem rozšíření a tudíž s výrazně rozdílnými životními podmínkami (prostředím)
- Silný lokální selekční tlak na jednotlivé populace
- Geografická variabilita až speciace

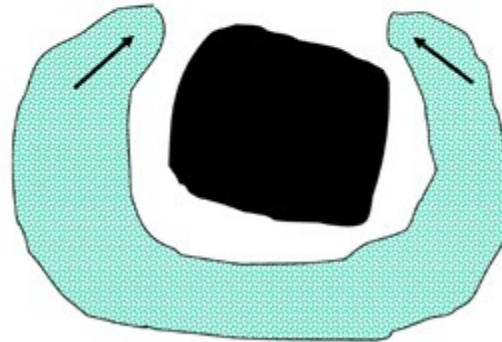
Kruhové (prstencové) druhy

Speciation by 'circular overlap'

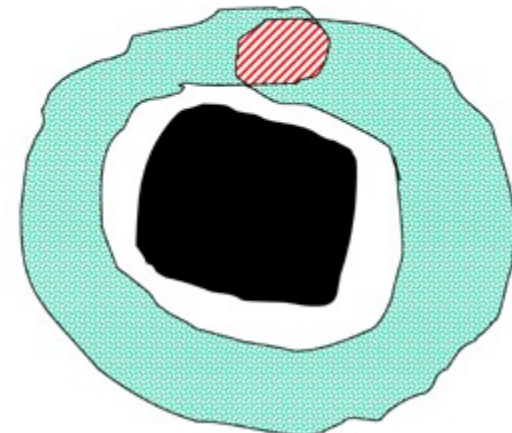
a

species spreading around uninhabitable area

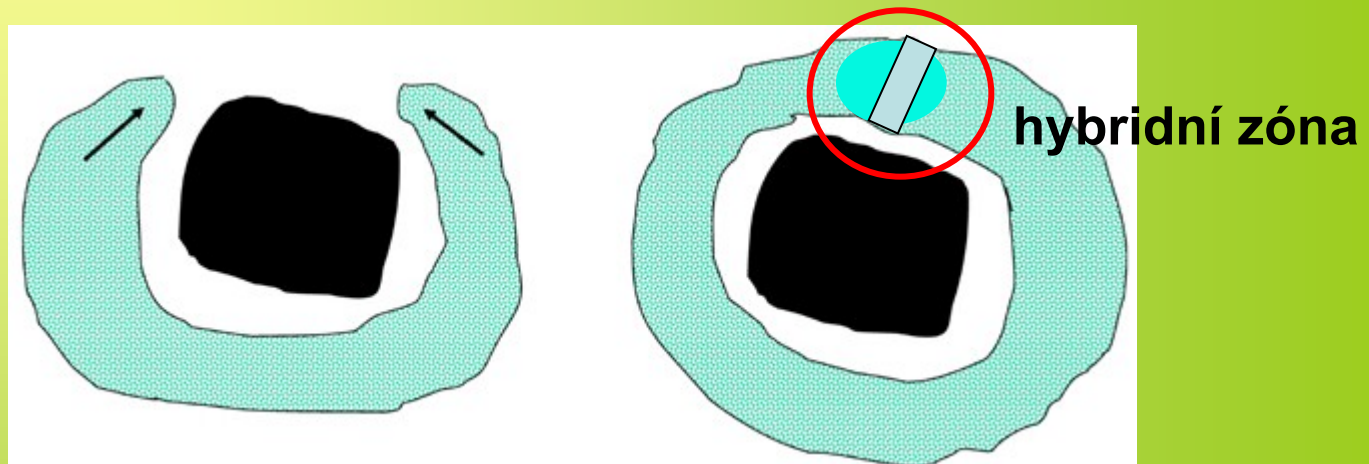

b

'circular overlap' shows reproductive isolation

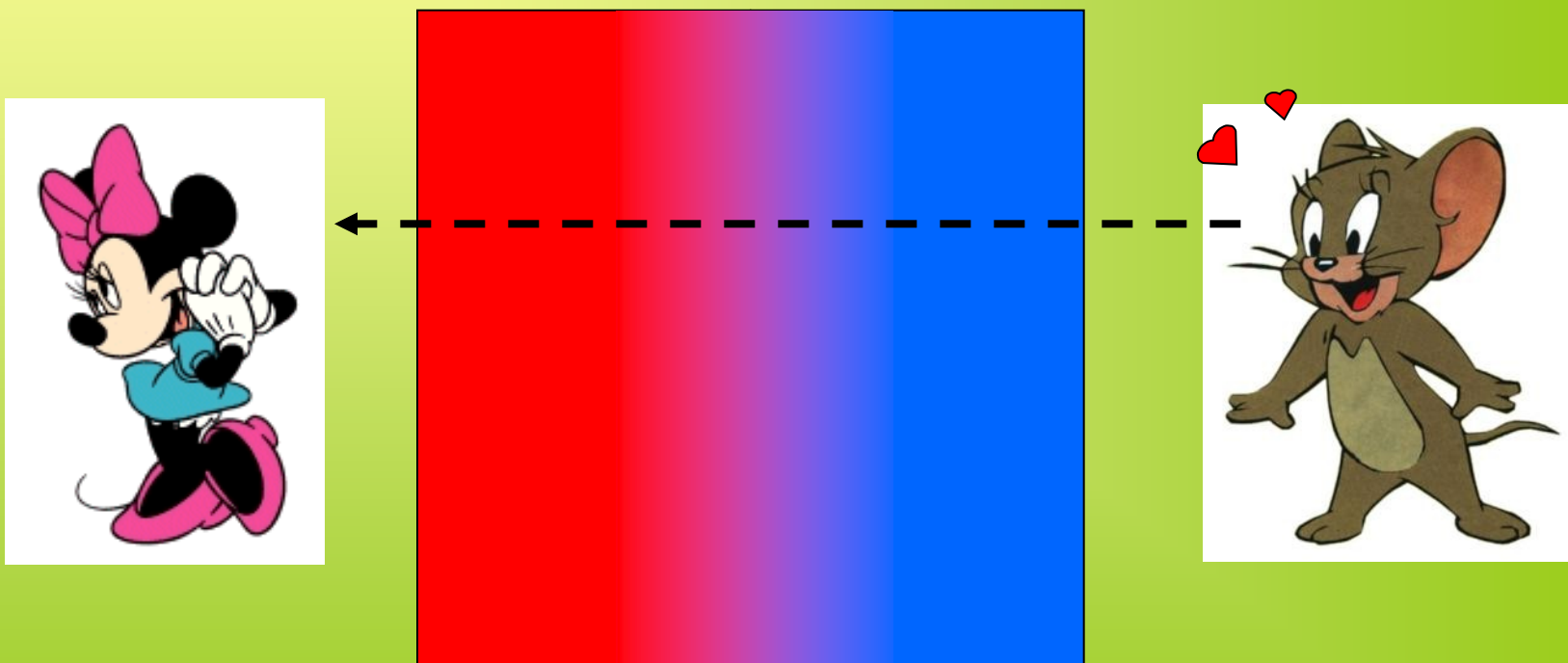

Alo-parapatrická speciace

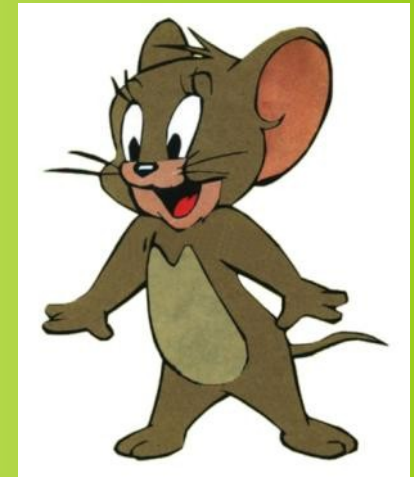
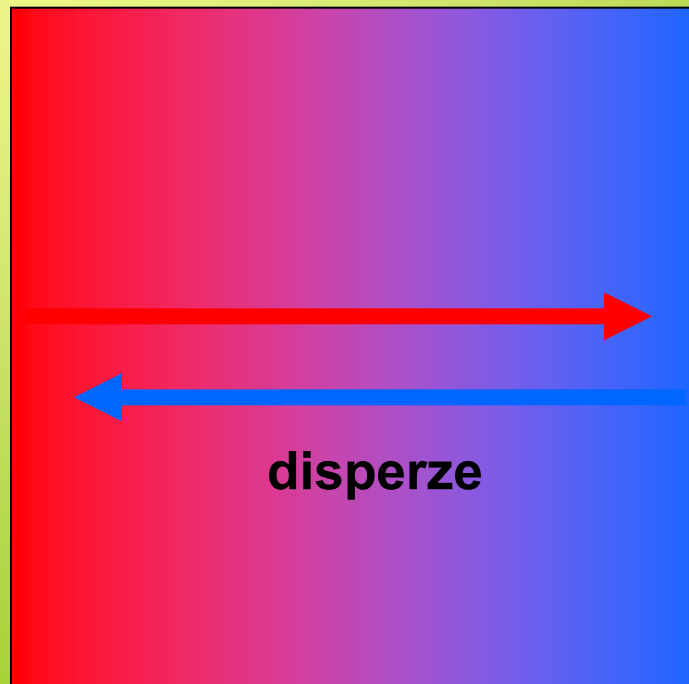
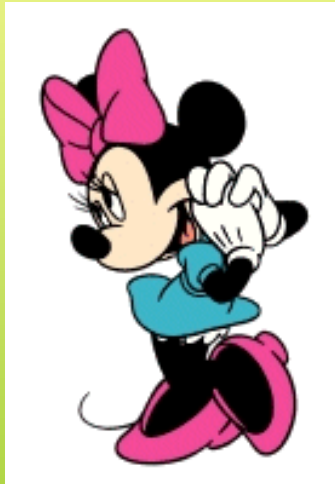

Hybridní zóna -> tenzní zóna
(sekundární hybridní zóna)

Tenzní zóna

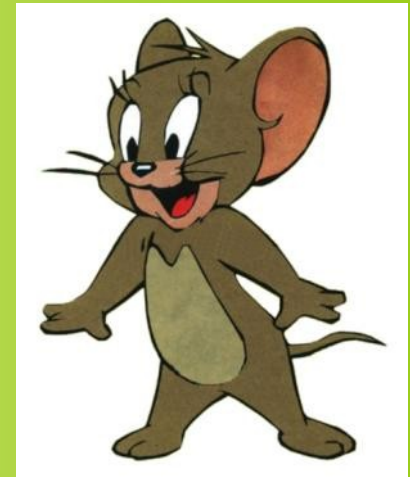
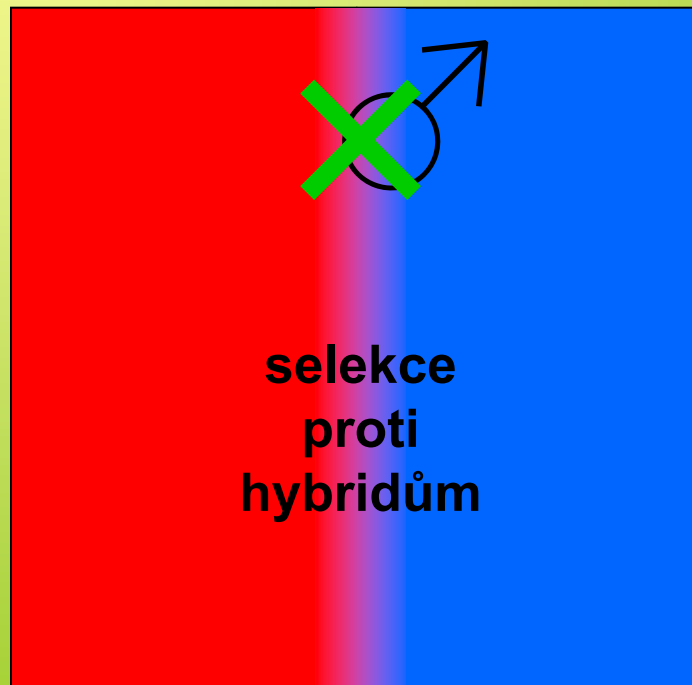
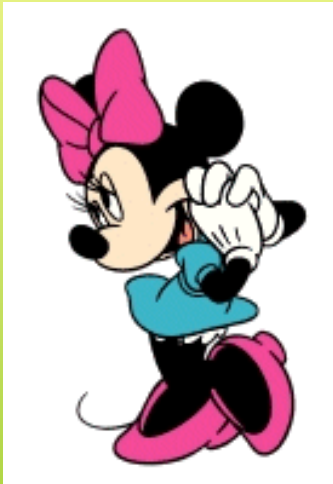

Tenzní zóna

⇒ rozšiřování zóny

Tenzní zóna

⇒ **zužování zóny**

Hybridní zóny

- Místa sekundárního kontaktu v refugiích diferencovaných linií
  - Populace prošly silným **bottle-neckem**
    - Snížení početnosti a přežívání v refugiích
  - Působily různé selekční faktory, genetický drift, mutace → **alopatrická speciace**
- Při rekolonizaci území existence hybridních zón mezi populacemi/druhy – reprodukčně izolační mechanismy v různé fázi
  - Dobře diferencované druhy (ježek západní, j. východní)
  - Naddruhové komplexy (superspecies): čolci *Triturus marmoratus/cristatus/carnifex*
  - Poddruhy/druhy (vrána obecná, myš domácí)
  - Morfologicky nerozlišitelné populace (medvěd hnědý)

Refugia

Hedgehogs
(*Erinaceus spp*)

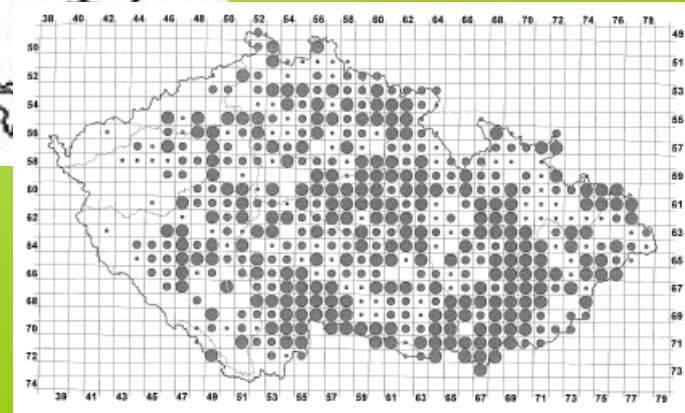
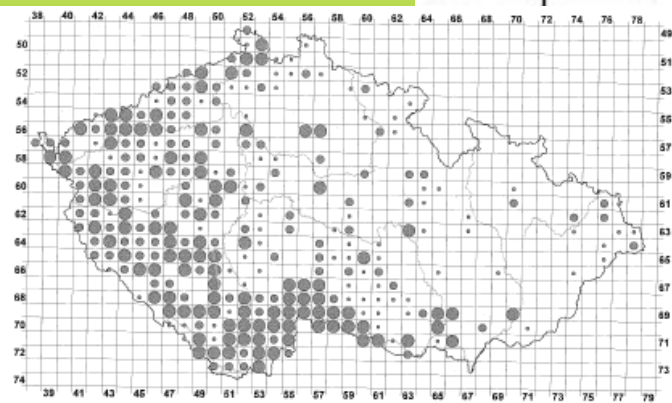
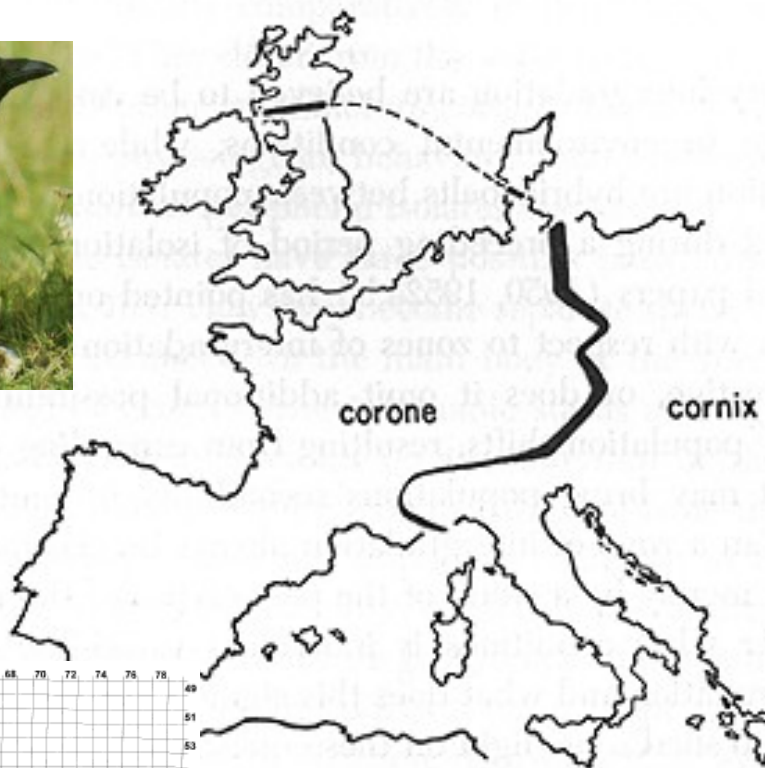
Bear
(*Ursus arctos*)

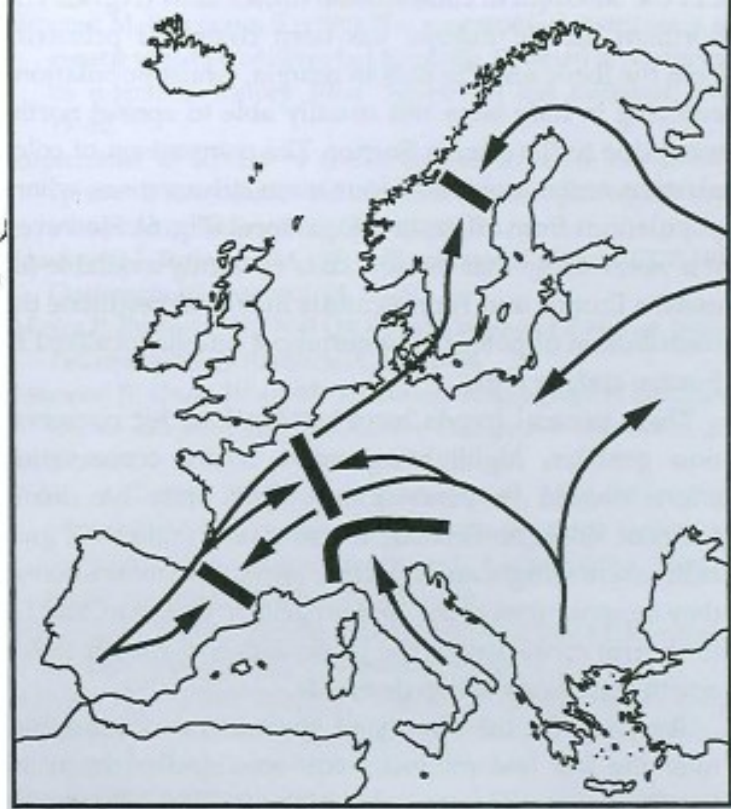
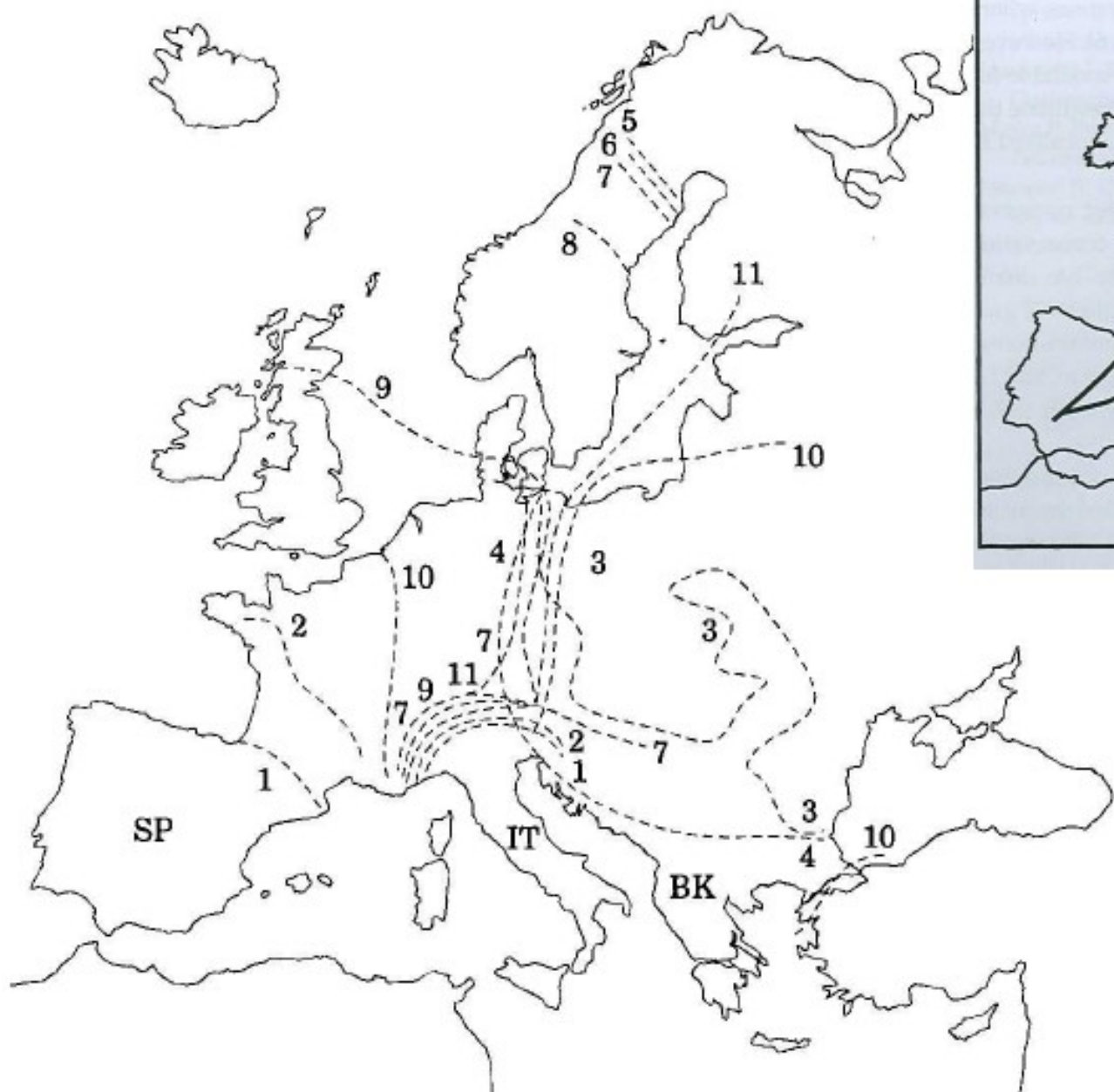

Triturus cristatus

Příklad hybridní zóny

Sympatrická speciace

- diferenciace populací na druhy probíhá i bez existence geografické bariéry
- empirické důkazy, že musí probíhat, ale mnoho teoretiků ji považuje za velmi nepravděpodobnou => stále živě debatováno
- Základní mechanismy:
  1. **Disruptivní selekce** (ekologická speciace)
  2. **Pohlavní výběr** (etologická speciace)

Pohlavní výběr

- etologická speciace
- např. vznik různých barevných forem v rámci populace
- tok genů omezen tím, že některé **samice začnou preferovat jiné samce** (jiný signál) než ostatní samice => rychlá reprodukční izolace i když postzygotické bariéry neexistují
- stále kontroverzní téma

Příklad - ptáci

- Mechanismus výběru partnera:
  - Flukтуаční asymetrie
  - Zahaviho princip

- Ovlivnění člověkem
  - kroužkování ptáků

Disruptivní selekce

- jedinci v rámci populace se **rozdělují na odlišné zdroje specializací**
- tok genů omezen tím, že potomci rodičů nesoucí extrémní fenotypy mají **intermediální fenotyp, který není tak výhodný jako 2 extrémy**
- typické pro populace obývající **silný gradient prostředí**

